

OKUL BAHÇESİ PEYZAJ TASARIM ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİM VE BU DEĞİŞİMİN UYGULAMAYA YANSIMALARININ BARTIN KENTİ ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ

Ayşe ÖZDEMİR*¹

¹Bartın Üniversitesi, Bartın Meslek Yüksekokulu, BARTIN

ÖZET

Çocuklar günlük yaşamın büyük bir bölümünü okulda geçirmektedirler. Okulun önemli bir parçası olan okul bahçeler ise çocukların fiziksel, zihinsel gelişimi ile sosyal ilişkilerinin sağlıklı bir biçimde gelişimine katkısı olan önemli mekanlardır. Günümüzde pek çok araştırmacı, çocukların istek ve gereksinimlerine göre, pedagojik ve ekolojik yaklaşımlarla dönüşüm geçiren okul/teneffüs bahçelerinin, çocuğun sağlıklı gelişimindeki çok yönlü etkisini vurgulayan çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmada, Bartın Merkez İlçesi'nde bulunan okullar örneğinde, okul bahçelerinin mevcut durumları incelenmiştir. Okul/teneffüs bahçelerinin; çocuğun yaşayarak öğrenmesinin sağlanması ve benzeri konularda eğitimin bir parçası haline getirilmesi için çocuğun katılımının sağlandığı yapısal bitkisel peyzaj uygulamaları yanı sıra süreç tasarımına ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul bahçesi/teneffüs bahçesi, ilköğretim okulu, Bartın, yapısal ve bitkisel peyzaj uygulamaları.

THE CHANGE IN THE CONCEPT OF SCHOOL GARDEN LANDSCAPE DESIGN AND THE STUDY OF THE REFLECTIONS OF THIS CHANGE ON APPLICATION IN THE CASE OF BARTIN CITY

ABSTRACT

Children spend most of the day at school. School gardens, which are important parts of schools, are the places that contribute to physical and mental development of children and their social relations. At present, a lot of scholars carry out studies emphasizing the multi-directional effect on the healthy development of the child of school/break gardens which are transformed thanks to constructural-plant landscape applications involving pedagogical and ecological approaches in line with the demands and needs of children. In this study, the existing situation of school gardens is studied in the case of the schools in the city centre of Bartın. Recommendations are made regarding the process design along with constructural-plant landscape applications in which the children are involved in order to make the school/break gardens a part of education in the issues of learning through experience and similar topics.

Keywords: School/break garden, primary school, Bartın, constructural and plant landscape applications.

1. GİRİŞ

Çocuklar zamanlarının büyük bir bölümünü okulda geçirmektedir. Dinlenme, hareket, öğrenme ve yaşama mekanı olması gereken okul ortamları öğrenciler ve onların öğrenme kapasiteleri (güçleri) için yadsınamayacak bir öneme sahiptir (Hauser, 2002). Ayrıca okul ortamları, çevreye duyarlı, sağlıklı ve aktif bireylerin yetiştirilmesi için önemli mekanlardır (Melzer,2001; Zask et al., 2001, Lorenz, 2005). Bu nedenle okul, çocukların yaşam kalitelerinin önemli bir destekleyicisi sayılmaktadır ve sosyal öğrenme alanında artırılmış bir

* Yazışma yapılacak yazar: ayseozdemir70@hotmail.com

Makale metni 18.02.2011 tarihinde dergiye ulaştırılmış, 02.03.2011 tarihinde basım kararı alınmıştır.

fonksiyon üstlenmelidir (Hauser, 2002). Ancak, Hauser (2002)'nin belirttiği gibi bugünün koşullarında okulların bahsedilen mekansal kriterlere ne kadar uygunluk gösterdiği konusunda düşünceler ortaya konulmalıdır.

Birçok araştırma (Melzer, 2001; Hauser, 2002; Anonim, 2005; Hoff et al., 2007; Natus, 2008), okulun önemli bir parçası olan okul bahçelerinin soğuk ve monoton görünüme sahip, beton veya asfalt yüzeylerden oluştuğunu, birkaç ağaç veya otsu bitki ile bir iki oturma birimine sahip mekanlar olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu araştırmalarda çoğu okul bahçesinin otopark olarak da kullanıldığı belirtilmiştir. Schweizer (1999)'e göre okul bahçeleri; ne çocuk hakkına uygun hareketi destekleyecek nede dinlenme (geri çekilme, gevşeme) ve doğayı deneyimleme şansını sağlayacak olanaklar sunmaktadır (Anonim, 2005).

Breul (2005) tarafından vurgulandığı gibi uzun süreli oturma ve yetersiz fiziksel hareketin dayanıksızlık, koordinasyon problemleri ve diğer sağlık sorunlarına neden olduğu uzun zamandır bilinen bir gerçektir. Aktif ve yaratıcı oyun yerlerinin eksikliği ise öğrenciler üzerinde hayal gücünün gelişmemesi, sinirsel gerilim, boş zamanları değerlendirilememesi ve saldırganlık (Scharf et al., 2008) gibi sonuçlar yaratmaktadır.

Fiziksel gelişim genellikle koşma, atlama, tırmanma gibi aktivitelerle ilişkilidir. Bu aktiviteler sayesinde çocuk bedenini ve sınırlarını öğrenmekte, yeteneklerinin farkına varmaktadır (Marcus and Francis, 1998). Birçok çalışmada (Melzer, 2001; Hauser, 2002; Bensien et al., 2004; Schemm and Streicher, 2006) oyunun çocuğun gelişimi üzerinde önemli etkilerinin olduğu görülmektedir. Oyun; keyif almak, yaratıcılık, hayal gücü, gerilim, doğaçlama ve doğallık anlamına gelmektedir (Melzer, 2001). Çocukların çevreye tepkisi dolaylı olup çocuklar sürekli yükseklik-alçaklık, yakınlık-uzaklık, sertlik-yumuşaklık, açık-koyu gibi kavramlar hakkında keşiflerde bulunmaktadır. Bu keşifler, çocukların hayal güçlerini harekete geçirecek oynayarak öğrenmeyi (kavramayı) desteklemektedir (Marcus and Francis, 1998).

Okullarda oynama, hareket ve dinlenme mekanlarını içeren okul bahçesi düzenlemeleri, çocukların algı ve motor kabiliyetini, koordinasyonunu desteklemektedir. Böylece çocukların fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimi sağlanmaktadır (Anonim, 2005; Lorenz, 2005; Schemm and Streicher, 2006; Tai et al., 2006). Okul bahçeleri, aynı zamanda ders aralarında öğrenciler tarafından kullanılmaları ile derslerde fiziksel ve zihinsel yönden aktif olabilmeleri için potansiyel olanaklar sunmakta ve katkı sağlamaktadır (Zask et al., 2001).

Çocukların bedensel ve zihinsel gelişim ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenecek okul bahçeleri, sosyal deneyim ve anlamlı hareket aktivitelerine olanak sağlayan mekanlar olacaktır. Bu mekanlar özellikle, okul hayatında ritmik bir faktör olarak görülen teneffüslerde etkilidirler. Teneffüsler ders sırasında hareket eksikliği (hareketsizlik) sonrası konsantrasyon (yoğunlaşma) ve zihinsel rahatlama dönemleridir ve özellikle hareket, oyun ve spor, gevşeme ve rahat hissetmeyi sağlayabilir (Bensien et al., 2004; Schemm and Streicher, 2006; Natus, 2008). Öğrencilerin, teneffüsler sırasında kendilerini rahat hissetmeleri ve etkinliklere aktif katılımları kişilere ve eşyalara karşı saldırgan eylemini deneyimsel olarak azaltacak ve sağlıklı gelişimleri desteklenecektir (Melzer, 2001; Hauser, 2002; Breul, 2005; Schemm and Streicher, 2006; Tai et al., 2006, Hoff et al., 2007, Scharf et al. 2008).

Davranış ve çevre strüktürü birbiriyle etkileşim içerisindedir (Hauser, 2002). Ekolojik (doğa temelli) yaklaşımla tasarlanmış okul bahçeleri; yüksek derecede ilgi çekici bir karakter ve estetik kalitede çeşitli hareket, dinlenme (geri çekilme, gevşeme) ve tasarım mekanlarına sahiptirler.

Ekolojik ve çocuk haklarına uygun okul bahçeleri öğrenme ve yaşama mekanları olarak geliştirilebilir. Böylece kişisel ve sosyal gelişim için mekan sağlanacaktır. Çocuğun rahat hissetmesi desteklenecek ve öğrenme motivasyonu güçlendirilecektir (Hoff et al., 2007; Natus, 2008). Okul bahçesinde doğal düzenleme içeren alanlar çocukların tasarlama ve uygulama konularında yaratıcılıklarını geliştirmelerini sağlarken, doğal ihtiyaçları olan koşma, tırmanma, atlama, duvar üzerinde yürüme, suyla, kumla, toprakla oynama gibi ihtiyaçlarını giderilmekte ve fiziksel olarak çocuk gelişimi desteklenmektedir (Marcus and Francis, 1998).

Çocukların eğimli alanlar, geniş çim alanlar ve bitkilerin olduğu doğal alanlarda düzenlenmiş oyun mekanlarında oynamalarının, sosyal oyun, konsantrasyon ve motor kabiliyeti geliştirici olumlu etkilerinin olduğu belirlenmiştir (Fjörtoft and Sageie, 2000; Fjörtoft, 2004). Çocuk gelişim uzmanlarına göre doğanın kendi bileşenleriyle oynamak kaydırak, salıncak gibi donatılarla oynamaya göre daha yaratıcıdır (Marcus and Francis, 1998). Ağaç

ve çalılar, çayır, basılabilir çim, canlı renklere sahip çiçekler, toprak zemin, ağaç kütükleri, kaya parçaları, kum, su gibi doğal öğeler oyunun değerini artırmada önemlidir (Marcus and Francis, 1998; Çukur ve Özgüner, 2008). Doğanın bileşenleri ile düzenlenecek olan okul bahçesi çocukların kavramalarını, hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını destekleyecektir.

Öğrencilerin ders aralarını geçirdikleri okul/teneffüs bahçeleri pedagojik değerlere de sahiptir. Çocuk haklarına bağlı ve ekolojik okul/teneffüs bahçeleri öğrencilere çeşitli alanlarda deneyim olanakları sunmaktadır (Hauser, 2002). Teneffüslerin, çocukları geçmiş dersin etkisinden kurtarmak ve bir sonraki derse daha aktif katılımlarını sağlamak açısından önemli bir fonksiyonu vardır. Teneffüslerde, dersler sırasında oluşan zihinsel yorgunluğu gidermek için hareket teşvik edilirken kaza risklerinin de en aza indirilmesi önemlidir. Teneffüslerde, çocuklara uzun oturmalara eşdeğer hareket etme olanakları sunarak; sahip oldukları yeteneklerin farkına varmalarını sağlamak, birlikte bir faaliyette bulunarak organize olma güçlerini açığa çıkartmak, özgüvenlerini geliştirmek, sorumluluk duygularını ve ifade yeteneklerini geliştirmek mümkündür. Teneffüslerdeki hareketlerin ders saatlerindeki etkinliği dengelemesi için üç alt hedef belirlenmiştir;

- Öğrenciler hareket aktivitelerine teşvik edilmeli ve yönlendirilmelidir. Etkin (aktif) bir teneffüs ruhsal ve zihinsel dinlenmeye, rahatlamaya, oyalanmaya olanak sağlamaktadır. Çocuk, oyun ve hareket ödevleri ile yaratıcılığa veya bir iş ile görevlendirerek rekreasyona yönlendirilmelidir.
- Birlikte oyun ve hareket olanaklarıyla ve buluşma mekanlarının sağlanmasıyla sosyal iletişim ve deneyim olanakları oluşacaktır. Her insanın sosyal iletişim, deneyim ve öğrenme süreçlerine ihtiyacı vardır ki bunlar da oyun, birlikte eylemde bulunmak veya sohbet ile mümkün olabilmektedir.
- Aktif teneffüs, okulda deneyimleme ve öğrenme sürecinin tamamlayıcısıdır. Teneffüs aktiviteleri, sorumluluk taşımak, kendisinin karar verme yetisi veya ortak karar verebilme, bilinmeyen keşfetme veya yeni öğrenme deneyimlerine olanak sağlamakta ve böylece dersin tamamlayıcısı olmaktadır (Bensien et al., 2004).

Çocukların ders aralarını geçirdikleri okul bahçeleri ve çocuk gelişimi üzerindeki etkisinin giderek daha çok bilimsel çalışma ile destekleniyor olması, Avrupa'da mevcut okul bahçelerinin yeni bilgi ve bulgularla dönüşüm süreçlerinin başlamasını da beraberinde getirmektedir. Almanya'nın Leipzig kentinde 10.000 m² alan üzerine kurulmuş olan ve 350 yıllık geçmişi olan Carl von Linne İlköğretim Okulu bahsedilen dönüşüm örnekleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu Okul'da 1990 yılında bir dönüşüm süreci başlatılmıştır. Dönüşüm kapsamında, bahçenin beton ve asfalt sert zeminleri kaldırılıp yerine bitki parteri, şifalı bitki spirali, gölet, kuş evleri, ahşap pergolalar, böcek oteli, bir meteoroloji köşesi, dokunma paravanı, arboretum, ahşap bir amfi tiyatro, ahşap ağaç evi, ahşap oturma birimleri, his patikaları, su düzeneği ve cam seralar yerleştirilmiştir. Böylece, Okul bahçesi ekolojik ve pedagojik yaklaşımla tasarlanmış bahçeye dönüştürülmüştür. Bahçe, öğrencilerin doğayı hissederek, yaşayarak, dokunarak ve uygulayarak keşfetmesi, anlaması, görmesi ve deneyimlemesini sağlamaktadır (Özdemir, 2010).

Ülkemizde ise Yılmaz (1995), Kelkit ve Özel (2003) ile Özdemir ve Yılmaz (2008) tarafından da belirtilmiş olduğu gibi okul bahçelerine ilişkin sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda da okul bahçesini bizzat kullanan çocuğun bahçe açısından gereksinim ve istekleri dikkate alınmadan bahçe tasarımlarının gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir (Özdemir ve Yılmaz, 2008).

Bu çalışmada, yukarıda özetle vurgulanan bilimsel çalışmalar ve gelişmeler doğrultusunda, ilköğretim okul/teneffüs bahçelerinde yapısal ve bitkisel peyzaj uygulamaları ile nasıl bir değişim-dönüşüm sürecine geçilmesi gerektiği tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu anlayışla, Bartın Kent Merkezi'nde yer alan ilköğretim okul bahçeleri örneğinde yürütülen çalışmada, uygulanabilir peyzaj tasarım önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE METOT

Araştırma materyalini, Bartın Kent Merkezi'nde bulunan 12'si devlet, 2'si özel olmak üzere toplam 14 ilköğretim okulu bahçesi oluşturmaktadır (Şekil 1). Araştırma materyalinin incelenmesinde birincil ve ikincil veri kaynaklarının toplanması ve yorumlanması yöntemi kullanılmıştır.

İlköğretim Okulları

- A. Atatürk İlköğretim Okulu
- B. Bartın İMKB İlköğretim Okulu
- C. Cumhuriyet İlköğretim Okulu
- D. Çaydüzü İlköğretim Okulu
- E. Fatih İlköğretim Okulu
- F. Gazi İlköğretim Okulu
- G. Hendekyanı İlköğretim Okulu
- H. İnönü İlköğretim Okulu
- İ. İstiklal İlköğretim Okulu
- J. Kemal Sabriye İlköğretim Okulu
- K. Şehit Üsteğmen Aydın Aydoğmuş İlköğretim Okulu
- L. Toki İlköğretim Okulu
- M. Özel Emel Işık İlköğretim Okulu
- N. Özel Gülperembe İlköğretim Okulu

Mahalleler

- Kemerköprü Mahallesi (6)
- Kemerköprü Mahallesi (6)
- Kırtepe Mahallesi (3)
- Tuna mahallesi (4)
- Orduyeri Mahallesi (1)
- Kemerköprü Mahallesi (6)
- Demirciler Mahallesi (5)
- Demirciler Mahallesi (5)
- Kırtepe Mahallesi (3)
- Aladağ Mahallesi (7)
- Gölbucağı Mahallesi (2)
- Orduyeri Mahallesi (1)
- Kırtepe Mahallesi (3)
- Karaköy Mahallesi (8)

Şekil 1. Bartın Kent Merkezi'nde bulunan ilköğretim okulları ve bahçeleri

Üç aşama olarak değerlendirilen araştırmada birinci aşama, ikincil veri kaynaklarının ağırlıklı olarak yer aldığı okul bahçelerine ilişkin peyzaj tasarımı ve uygulamalarına ilişkin literatür taramalarından oluşmaktadır. Bu aşamada, Almanya'da yer alan ilköğretim okullarında yapılan yerinde gözlemler araştırma sürecine katkı sağlamıştır.

Araştırmanın ikinci aşaması, araştırma materyalinin mevcut durumunun tanımlanması kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, çalışma materyali olarak nitelendirilen Bartın İl Merkezi'nde yer alan ilköğretim okul bahçelerine ilişkin veriler; Bartın İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve okul yönetimlerinden bilgiler alınarak, öğretmenler ve öğrencilerle yüz yüze görüşmeler yapılarak okul bahçelerinin yapısal ve bitkisel peyzaj tasarımı açısından durumları yerinde bizzat gözlemlerde bulunularak derlenmiş, söz konusu veriler görsel materyal olan fotoğraflar (Şekil 1) ve uydu görüntüleri ile desteklenmiştir.

Ayrıca, Bartın Kent Merkezi'nde bulunan İlköğretim okullarının bahçe büyüklükleri Bartın İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ve okul müdürlüklerinden alınan bilgiler doğrultusunda hesaplanmıştır. Bulunan bu değer mevcut öğrenci sayısına oranlanarak kişi başına düşen alan miktarı belirlenmiştir.

Çalışmanın son aşaması olan üçüncü aşamasında, birinci ve ikinci aşamada elde edilen bilgi ve bulgulardan yararlanarak Bartın Kent Merkezi'nde bulunan okul bahçelerinin peyzaj tasarımına ve uygulama aşamalarına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

3. BULGULAR

Bartın Kent Merkezi'nde yaşayan çocuklara yönelik mekân olarak değerlendirebilecek ilköğretim okul bahçelerinin, çocuğun teneffüslerde dış mekândaki aktivitelerine olanak sağlama konusunda yeterli düzeyde düzenlenmemiş mekanlar olduğu gözlenmiştir (Özdemir, 2010). Okul bahçelerinde doğrusal gözlem ile elde edilen veriler ışığında, okul bahçelerinin peyzaj düzenlemesi bakımından öğrencilerin sosyal öğrenme (iletişim, deneyim vb.), hareket (koşma, atlama, tırmanma, sürünmek vb.) ve dinlenme (rahatlama, oturma, uzanma vb.) gibi ihtiyaçlarına cevap vermediği ve okul bahçelerindeki düzenlemelerin büyük oranda benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

İncelenen 14 ilköğretim okulu bahçesinin gerek yapısal gerek bitkisel peyzaj düzenlemelerinin gerekse donatı elemanları ile yeşil alanının yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Okul bahçelerinin sınırları bitkilendirilmiş olsa da beton, asfalt ya da tozlu-çamurlu alanlardan (Şekil 1) oluştuğu, eğitim-öğretim dışı zamanlarda ise otopark olarak kullanıldıkları izlenmiştir. Bu durum, Melzer (2001), Hauser (2002) Anonim (2005), Hoff et al. (2007), Natus (2008) tarafından yapılan tespitleri destekler niteliktedir.

İncelenen okullarda, okul binası ön bahçelerinin öğrencilerin kullanımına açık olduğu, bu alanların çoğunlukla tören alanı olarak kullanıldığı, futbol kalesi ya da basketbol potasının da bu alanda yer aldığı gözlenmiştir. Buna karşın arka bahçelerin yetersiz bitkisel düzenleme içeren ve öğrencilerin uğrak yeri olmayan ve hatta izin verilmeyen bölgeler olduğu görülmüştür. Farklı mekanlara bölünmemiş olan sert yüzeyli ön bahçelerin daha çok erkek öğrencilerin futbol ve basket oynadıkları diğer öğrencilerin de farklı aktiviteleri (koşmak, sohbet etmek vb.) için kullandıkları ortak mekan olduğu belirlenmiştir. Söz konusu mekan kullanımı, farklı yaştaki öğrencilerin aktivitelerini aynı bölgede uygulamalarını beraberinde getirmekte olup, bu durum öğrencilerin birbirine zarar vermesine, kaza risklerinin yüksek olmasına neden olmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin rahatlamış, dinlenmiş olarak derse girmelerine olanak sunmamaktadır.

İncelenen okullar arasında yer alan Fatih İlköğretim Okulu ve Gazi İlköğretim Okulu'nda bahçeler farklı mekanlara bölünmüş olmasına rağmen öğrencilerin çoğunluğunun teneffüslerde vakit geçirdikleri mekanlar tören alanı olarak nitelendirilen ve sert yüzeyden oluşan ön bahçelerdir (Şekil 1). Diğer alanlar da çakıllarla döşenmiş olup donatı elemanlarından yoksundur. Yeni kurulan TOKİ İlköğretim Okulu'nun da ön bahçesi sert yüzeyden oluşmakta, buna karşın basket ve futbol alanları ayrı bölgede yer almaktadır. Araştırılan bütün ilköğretim okul bahçelerinde çocukların biraraya gelip sohbet edebilecekleri, oturabilecekleri oturma birimlerinin olmadığı tespit edilmiştir.

Bartın Kent Merkezi'nde bulunan ilköğretim okul bahçelerinin büyüklükleri, öğrenci sayısı ve öğrenci başına düşen alan miktarı Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1'de de görülebileceği gibi en büyük bahçe alanı yaklaşık 7.500 m² ile Fatih İlköğretim Okulu, en küçük bahçe alanı ise 680 m² ile Özel Emel Işık İlköğretim okuluna aittir. Öğrenci sayısının fazlalığı, kişi başına düşen bahçe alanını azaltmaktadır. Nitekim Fatih İlköğretim Okulu en büyük bahçe alanına sahip olmasına rağmen 749 öğrenci ile kişi başına düşen bahçe alanının 10.01 m² olduğu ve söz konusu okulun kişi başına bahçe alanı sıralamasında 3. sırada yer aldığı görülmektedir. Öğrenci başına en fazla okul bahçesi alanı 21m² ile Özel Gülpembe İlköğretim Okulu'nda bulunurken, öğrenci başına en az okul bahçesi alanı 2.78 m² ile Özel Emel Işık İlköğretim Okulu'ndadır (Tablo 1).

Tablo 1. Bartın Kent Merkezi'nde bulunan ilköğretim okul bahçelerinde kişi başına düşen bahçe alan miktarı (m²)

İLKÖĞRETİM OKULLARI	Bina dışı çevre m ²	Öğrenci sayısı		Kişi başına düşen bahçe alan (m ²)
		Kız	Erkek	
Atatürk İlköğretim Okulu	3.300	104	110	15,42
Bartın İMKB İlköğretim Okulu	4.400	442	532	4,52
Cumhuriyet İlköğretim Okulu	2.517	409	471	2,86
Çaydüzü İlköğretim Okulu	1.434	284	291	2,49
Fatih İlköğretim Okulu	7.500	390	359	10,01
Gazi İlköğretim Okulu	4.444	348	357	6,30
Hendekyani İlköğretim Okulu	3.000	412	373	3,82
İnönü İlköğretim Okulu	3.274	372	396	4,26
İstiklal İlköğretim Okulu	1.500	188	205	3,82
Kemal-Sabriye Ocakçı İlk. Okulu	1.650	155	168	5,11
Şehit Üstteğmen Aydın Aydoğmuş İlk. Okulu	1.500	172	187	4,18
Özel Emel Işık İlköğretim Okulu	680	126	119	2,78
Özel Gülpembe İlköğretim Okulu	6.000	127	148	21,82
Toki İlköğretim Okulu	4.500	217	207	10,61

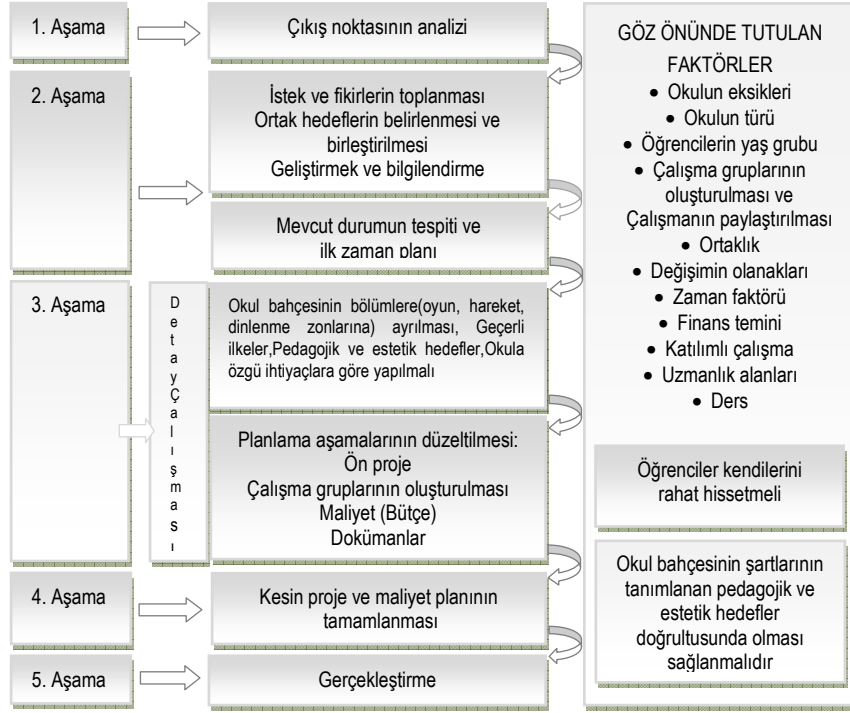
Milli Eğitim Bakanlığı programları doğrultusunda gün içerisinde ilköğretim okulu öğrencilerinin her biri 40 dakika süren altı derse girdikleri ve dersler arasında 4 defa 10 dakika teneffüs ve 55 dakika öğle arası verdikleri belirlenmiştir. Öğrenciler, günün toplam 335 dakikasını okulda geçirmektedirler, bunun 95 dakikasını teneffüs için ayrılmış zaman dilimidir. Bu süre toplam okulda bulunma süresinin önemli bir bölümü olan %28'sini oluşturmaktadır.

Bartın Kent Merkezi'nde bulunan ilköğretim okulu bahçelerinin öğrencilerin istek ve görüşleri dikkate alınmadan oluşturulduğu elde edilen bilgiler doğrultusunda tespit edilmiştir. İlköğretim okul bahçelerinin düzenlenmesinin hedefi ise, öğrencilerin istek ve gereksinimlerini dikkate alarak çok çeşitli iletişim ve hareket olanaklarını sağlamaktır. İyi tasarlanmış hareketli bir okul/teneffüs bahçesi çocukların rahatlamış ve motive olmuş olarak derse geri gelmesini sağlayacaktır (Schemm and Streicher, 2006).

Bu kapsamda, Bartın Kent Merkezi'nde bulunan ilköğretim okul bahçelerinde Melzer (2001)'in de okul bahçelerine yönelik değerlendirmelerinde ifade ettiği gibi rahat hissetmeyi, deneyim ve macera yaşamayı, iletişim gücünü arttırmayı, farklı hareketlilik deneyimi yaşamayı sağlayan düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, Natus (2008)'un çalışmasında belirttiği gibi hareket dostu okul gelişimini teşvik için çocuk haklarına uygun hareket ve oyun olanaklarının okul yaşamına entegre edilmesi gerekmektedir. Bahsedilen yaklaşımların Bartın Kent Merkezi'ndeki ilköğretim okullarında uygulamaya geçirilmesinde, Şekil 2'de sunulan planlama yaklaşımının katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Şekil 2'de sunulan planlama yaklaşımında, tüm süreçleri etkileyen ve yönlendiren odak çocuktur. Çocuk ve onun sağlıklı gelişimi için okul ve okul/teneffüs bahçesi birer mekan ve araçtır. Bu nedenle, okulda eğitim gören öğrenci sayısı, çocukların yaş, cinsiyet, bedensel ve zihinsel gelişim durumları ve karakteristik özellikleri dikkate alınarak değerlendirmelere başlanmalıdır. Yapılacak değerlendirmeler, çocukların eğitsel, sosyal ve fiziksel gelişim için nasıl bir okul/teneffüs bahçesi tasarımı gerektiği konusunda yol gösterici olacaktır. Böylelikle okul bahçelerinin anlamlı olarak farklı aktivite mekanları olarak düzenlenmesi sağlanabilecek, çocuk haklarına uygun çok çeşitli hareket ve oyun olanakları, rahatlama ve sohbet için dinlenme ve geri çekilme olanakları tanımlanabilecektir. Yapılacak düzenlemeler ve sunulacak olanaklar okul bahçesinin konseptinin oluşmasında ve gelişmesinde katkı sağlamakla kalmayacak okulunda karakteristik özelliklerinin algılanabilir bir düzeye erişmesini destekleyecektir.

OKUL BAHÇESİBPEYZAJ TASARIM ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİM VE BU DEĞİŞİMİN UYGULAMAYA YANSIMALARININ BARTIN KENTİ ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ

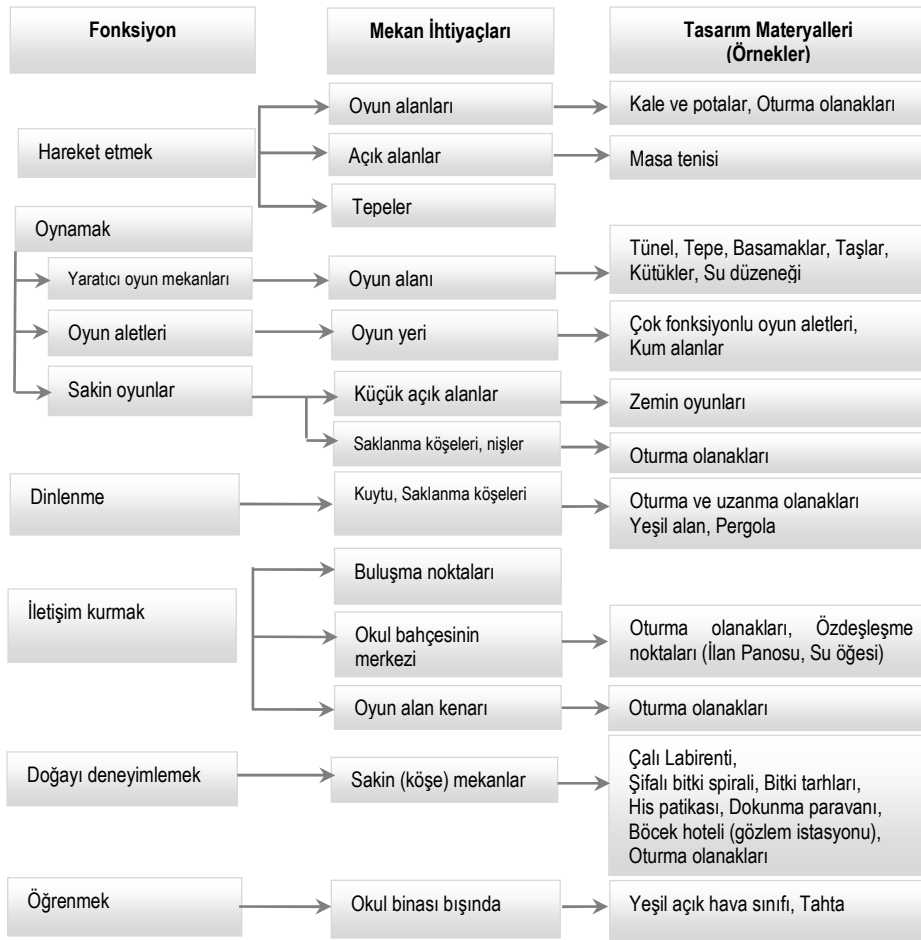

Şekil 2. Bir okul bahçesi planlama süreci (Anonim, 2005)

Bartın Kent Merkezi'nde bulunan ilköğretim okullarında, okul /teneffüs bahçelerinin anlamlı olarak farklı aktivite mekanları olarak düzenlenmesinde aşağıdaki mekansal ayrımlara gidilebilir;

- Oynamak için açık mekanlar (çok fonksiyonlu oyun aletleri, yaratıcılığı destekleyen hareketli oyun aletleri, oyun alanları),
- Hareket alanları (oynamak ve sportif aktiviteler, hareket için alanlar),
- Dinlenme zonu (dinlenme, yeme içme, oturmak, uzanmak için yeşil mekanlar, nişler, gözetlemek için köşeler),
- Sosyal öğrenme ortamları olacak mekanlar (iletişim köşeleri, buluşma noktaları, birçok öğrenci için buluşma noktası oluşturacak ağaç gölgesinde oturma bankları; dinlenmek, anlatmak, paylaşmak ve birçok aktiviteye olanak sağlayan alanlar),
- Doğayı keşfetme mekanları (doğal mekanlar, şifalı bitki spirali, böcek oteli, bitki tarhları, gölet, hayvanları gözetim için çalılıklar, yenilebilir meyveler),
- Ders verilebilecek mekanlar (yeşil sınıf, amfi tiyatro, sahne),
- Saklanma, ayrılma ve sürpriz gibi çocuk hissiyatını destekleyen topografik değişiklikler içeren mekanlar,
- Çocukların yaratıcılıkları, hayal güçleri, meraklarını harekete geçirebilme olanakları için mekanlar.

Okul/teneffüs bahçelerinde mekansal ayrımlara gidilmesinde, daha öncede vurgulandığı gibi öncelikli konu öğrencinin gereksinimleri ve isteklerinin ne yönde olduğunun görülmesidir. Gereksinim ve isteklerin belirlenmesi farklı mekansal birimler içerisinde ne tür girişimlerde bulunulması gerektiğini ve dolayısıyla ne tür tasarım anlayışına ve materyallerine ihtiyaç duyulduğunu tanımlayacaktır. Şekil 3'de bahsedilen yaklaşımı açıklayıcı bir şema görülmektedir.

Şekil 3.Okul bahçesi peyzaj tasarım süreci (Hauser 2002'den uyarlanmış)

Okul bahçelerinde yapısal peyzaj tasarım yaklaşımları ve elemanları kadar önemli olan bir diğer konu da bitkisel peyzaj tasarımıdır. Okul bahçelerinin bitkisel peyzaj tasarımı için önerilen bitki türleri arasında; **Ağaçlar**; *Acer campestre* (ova akçaağacı), *Acer pseudoplatanus* (yalancı çınar yapraklı akçaağaç), *Aesculus carnea* (kırmızı çiçekli atkestanesi), *Betula pendula* (sarık huş), *Carpinus betulus*, *Cercis siliquastrum* (erguvan), *Tilia cordata* (küçük yapraklı ıhlamur), *Tilia platyphyllos* (büyük yapraklı ıhlamur), **Ağaçcıklar**; *Crataegus monogyna* (adi alıç), *Crataegus oxyacantha* (alıç), *Eleagnus angustifolia* (iğde), *Malus spp.*(elma türleri), *Prunus cerasifera pisardii nigra* (kırmızı yapraklı süs eriği), *Prunus serrulata* (çiçek kirazı), **Çallılar**; *Buddleia davidii* (kelebek çalısı), *Chaenomeles japonica* (süs ayvası), *Deutzia gracilis* (havlu püskülü), *Forsythia intermedia* (altın çanak), *Hibiscus syriacus* (ağaç hatmi), *Kerria japonica* (kanarya gülü), *Philadelphus coronarius* (filbahri), *Spiraea vanhouttei* (keçi sakalı), *Syringa vulgaris* (leylak), **Sarılıcı tırmanıcılar**; *Amphelopsis quenquifolia* (amerikan sarmaşığı), *Fallopia aubertii* (çobandeğneği), *Hedera helix* (duvar sarmaşığı), *Jasminum officinalis* (beyaz çiçekli yasemin), **Otsu bitkiler**; *Bellis perennis* (çayır papatyası), *Calceolaria spp.* (çanta çiçeği), *Fragaria vesca* (dağ çileği), *Fuchsia spp.* (küpe çiçeği), *Geranium spp.* (turna gagaları), *Origanum vulgare* (güve otu), *Pelargonium spp.*, *Tropaeolum majus* (latin çiçeği), *Viola spp.* (menekşe) bulunmaktadır.

Bitki spirali için önerilen aromatik bitkiler arasında ise *Allium schoenoprasum* (yabani sarımsak), *Anethum graveolens* (dereotu), *Borago officinalis* (hodan), *Lavendula latifolia* (geniş yapraklı lavanta), *Melissa officinalis* (melisa), *Mentha x piperita* (bahçe nanesi), *Ocimum basilicum* (fesleğen), *Origanum vulgare* (keklikotu), *Petroselinum crispum* (maydanoz), *Satureja hortensis* (yalancı kekik), *Thymus vulgaris* (kekik) türleri yer almaktadır (Anonim, 2002).

Okul bahçelerinin bitkisel peyzaj tasarımında çocukların doğayı oyunla keşfetmelerini sağlayacak, oyun değeri ve doğa deneyimi açısından önerilen bitki türleri ve sundukları olanaklar ise aşağıda sıralanmıştır.

A. Yenilebilir meyveler, yabani meyveler; Bazı meyveler yenilebilir tatta olmayabilir ama marmelat, jöle ve meyve suyu olarak işlenebilir. Çoğunlukla yabani meyve türleri az bakım gerektirdiği için avantajları vardır. Yenilebilir meyveleri olan *Actinidia arguta* (kiwi), meyveleri yenilebilen ve marmelatı yapılabilen, meyve sularına yoğun renk sağlayan üzüksü meyveleri olan *Aronia melanocarpa* (aronia), meyveleri ayva gibi işlenebilen *Chaenomeles japonica* (japon ayvası), meyveleri yenilebilen ve işlenebilen *Cornus mas* (kızılcık), meyveleri yenilebilen *Corylus avellana* (fındık), ilk dondan sonra meyveleri yenilebilen veya işlenebilen *Mespilus germanica* (muşmula), ham meyveleri hafif zehirli olup yenilenemeyen, ama marmelat yapımı veya meyve suyu yapımında kullanılan, çiçekleri şurup olarak veya hamura ilave edilebilen *Sambucus nigra* (mürver), meyveleri yenilebilen veya marmelat ya da komposto olarak işlenebilen *Sorbus aucuparia* 'Edulis' (yenilebilir kuş üvezi) türleri (Anonim, 2002) bu grupta yer almaktadır.

B. Oyun materyali olarak kullanılabilen bitkiler ise **a) Otsu bitkiler;** *Bellis perennis* (çayır papatyası), *Impatiens glandulifera* (kına çiçeği), *Tussilago farfara* (öksürük otu), *Oxalis acetosella* (orman ekşi yoncası), *Arctium spp.* (pıtrak türleri); **b) Odunsu bitkiler;** tohumları burna yapıştırılabilen *Acer campestre* (akçaağaç), ok ve yay yapımı için kullanılan *Corylus avellana* (süs fındığı), düdük olarak kullanılan *Fraxinus excelsior* (dişbudak), kuşburnu çekirdekleri kaşınıtı tozu olarak kullanılan *Rosa spp.* (yabani güller), düdük üfleme borusu, ok ve yay için ok ucu olarak kullanılan *Sambucus nigra* (mürver), hafif zehirli olmakla birlikte meyveleri patlatmaya uygun olan *Symphoricarpos albus* (inci çalısı), işlenebilir ahşap olarak kullanılan *Tilia cordata* (küçük yapraklı ihlamur) ve *T. platyphyllos* (büyük yapraklı ihlamur), bitki tüneli veya bitki çadırı yapımında canlı olarak kullanılan *Salix spp.* (Söğüt türleri) (Anonim, 2002).

Hayvanların gözlenebilmesi veya onlara yaşama alanı sağlayan bazı bitki türü örnekleri ise; çok sayılarda çiçekleri kelebekleri çeken *Buddleia davidii* (kelebek çalısı), belirli noktalarda bulundurulması gereken ve kelebek tırtılları için besin olan *Urtica dioica* (ısırgan otu), *Berberis vulgaris* (kadın tuzluğu), *Cornus mas* (kızılcık), *Crataegus spp.* (alıç türleri), *Prunus avium* (kiraz), *Prunus spinosa* (yabani erik), *Sorbus aucuparia* (kuş üvezi)'dir (Anonim, 2002).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bartın Kent Merkezi'nde bulunan okullarda, bütün çocuklar için kendi yaş, yapı ve taleplerine uygun faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri oynama, hareket ve dinlenme mekanlarını içeren cazip birer "teneffüs bahçesine" ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda bahçe alanları genişletilemiyor olsa dahi yapısal ve bitkisel peyzaj düzenlemeleri ile bu alanlarda dönüşüm sürecinin başlatılması gerekmektedir.

Dönüşüm sürecinin başlatılabilmesi ise ancak, yerel yönetimler, planlama ve tasarımla ilişkili meslek disiplinleri (peyzaj mimarları, şehir ve bölge plancısı, mimar), davranış bilimleri uzmanları (rehber öğretmen, sosyolog), eğitimciler (pedagog, öğretmenler), çevre ve eğitim konusunda çalışan sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelmesi ve iş-güç birliği oluşturmalarıyla gerçekleştirilebilecektir (Özdemir, 2010). Dönüşüm sürecinin kurgulanmasında 2009 yılında gerçekleştirilen, "Pedagojik ve Ekolojik Yaklaşım ile Düzenlenmiş Çocuk Mekanlarında Avrupa Deneyimi" başlıklı LdV projesiyle elde edilen birikimin önemli bir yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Söz konusu proje kapsamında, Bartın Üniversitesi, Bartın Valiliği, Bartın Belediyesi, Bartın İl Genel Meclisi, Bartın İl Özel İdaresi ve Bartın İl Milli Eğitim Müdürlüğü arasında oluşan işbirliği ve bilgi alış-verişi ortamı, Bartın Kent Merkezi'nde bulunan okullarda pilot okul seçimi ile dönüşüm sürecinin başlatılmasının mümkün olabileceğini göstermektedir.

Okul bahçelerinde, çocukların eğitsel, zihinsel, sosyal, fiziksel gelişimini destekleyecek, yukarıda özetle verilen bilgiler ışığında gerçekleştirilecek, yapısal ve bitkisel peyzaj uygulamalarıyla değişim-dönüşüm sürecinin planlanması ve tasarımı, süreç organizasyonu ve koordinasyonu, toplam konseptin ve finans planlarının oluşturulması uzun soluklu bir çalışma olarak değerlendirilmelidir. Öğrenciler, öğretmenler, okul aile birliği, veliler, mimar ve peyzaj mimarının belirli aralıklarla yaptıkları toplantıları ile okul bahçesinin iyileştirilmesine

ilişkin bilgilerin toplanması, problemlerin ortaya konulması fikir alışverişinde bulunulması gerçekleştirilmelidir. Bu konuda destekte bulunacak velilerin öğrencilerle iletişim halinde olmaları öğrenci-aile ilişkisini de güçlendirecektir. Ayrıca, ebeveyn destekli çalışma günleri organize etmek ve basın-halkla ilişkiler eşliğinde çalışmalar yürütmek yerleşimin bütününde olumlu gelişmelerin yaşanmasına katkı sağlayacaktır.

Okul bahçelerinin dönüşüm sürecinde bitkisel ve yapısal peyzaj düzenlemelerinin küçük adımlarla başlatılması ve etap etap yıllara yayılarak gerçekleştirilmesi finans anlamında da önemli kolaylıklar sağlayacaktır. Sürecin yavaş işletilmesi finansal yükün yıllara dağıtılması yanı sıra her yıl yeni öğrencilerin ve velilerin sürece katılımının sağlanmasına da zemin hazırlayacaktır. Böylelikle çocuk ve aile kullanıcı olmaktan çıkartılacak sürecin aktif katılımcısı haline gelebilecektir. Çocukların planlama, düzenleme ve bakım çalışmalarında çeşitli biçimlerde yer almaları sağlıklı gelişimleri için etkili olacaktır. Çocukların kendilerinin düzenlediği, organize ettiği ve şekillendirdiği bahçe tasarımlarının gerçekleştirilmesi; çocuk için en yakın çevresi olan okul bahçesinde kendisini ve doğayı tanımak için eşsiz bir olanak sunacaktır. Böylelikle, çocukların tüm deneyimlerinde yaparak-yaşayarak öğrenmeleri sağlanacak, okul/tenneffüs bahçeleri ise eğitim, öğretim, zihinsel, sosyal ve fiziksel gelişim mekanları olarak kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Anonim. 2002. Wege zum Naturverständnis, Pflanzenverwendung in Kindergärten und kinderfreundlichen Anlagen, Landwirtschaftskammer Nordrhein-Westfalen, Referat Gartenbau, Bonn, <http://www.landwirtschaftskammer.de/verbraucher/service/gartenbau/pflanzenkindergarten.pdf> (alıntının yapıldığı tarih: 25.09.2010)
- Anonim. 2005. Kindgerechtes und naturnahes Schulgelände als Erlebnisraum - Räume zum Spielen und Lernen -Entwicklung eines Konzeptes zur Umgestaltung des Schulhofes.
- Bensi, M., Remmers, F., von Engelmann, S., und Felber, S. 1994. Pausenhofgestaltung in der Grundschule, Spiel und Bewegung im Schulleben.
- Breul, L. T. 2005. Veränderte Schulhofgestaltung als Reaktion auf den Wandel der Kindheit, Hausarbeit, Fach Pädagogik an der Universität Lüneburg, ss.1-10, ISBN (E-Book): 978-3-640-24292-4.<http://www.grin.com/e-book/120691/veraenderte-schulhofgestaltung-als-reaktion-auf-den-wandel-der-kindheit> (alıntının yapıldığı tarih: 25.09.2010).
- Çukur, D., Özgüner, H. 2008. Kentsel alanda çocuklara doğa bilinci kazandırmada oyun mekanı tasarımının rolü, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 2, ss.177-187, ISSN: 1302-7085.
- Fjortoft, I. ve Sageie, J. 2000. The natural environment as a playground for children: Landscape description and analyses of a natural landscape, Landscape and Urban Planning, S.48 (1-2), ss. 83-97. U.S.A.
- Fjortoft, I. 2004. Landscape as playscape: The effects of natural environments on children's play and motor development, Children, Youth and Environments, S.14 (2), ss. 21-44.
- Hauser, L.2002. Kindgerechtes und naturnahes Schulgelände als Erlebnisraum. Praktikumsbericht Paedagogisches Hochschule Zürich, Sayfa 150,http://www.phzh.ch/webautor-data/dokus/bericht_lukas_hauser_154228.pdf (alıntının yapıldığı tarih: 23.03.2010).
- Hoff, M., Kaup, H., Röhr, A. 2007. Schulhöfe, planen, gestalten, nutzen, www.schule-der-zukunft.nrw.de/page/content/s14-2007-schulhoeffe.pdf (alıntının yapıldığı tarih: 25.09.2010)
- Kelkit, A., Özel, E. 2003. A research on the determination of physical planning of school gardens in Çanakkale city, Journal of Applied Sciences, S.3 (4), ss. 240-246.
- Lorenz F., 2005, Das Otto-Hahn-Gymnasium Göttingen auf dem Weg zu einer Bewegten Schule, eine theoretische und empirische Betrachtung. Fachbereich Sozialwissenschaften, Abschlussarbeit, Master of Arts in Education Göttingen, 49 sayfa. http://www.ohg.goe.ni.schule.de/ohg/0201projekte/0411bew_schule/Lorenz.pdf (alıntının yapıldığı tarih: 02.04.2010).
- Marcus, C.C. and Francis, C. 1998. People Places: Design guidelines for urban open space, Child Care Outdoor Spaces, John Wiley& Sons.inc. Kanada, USA, ISBN: 0-471-28833-0, ss. 259 -307.
- Melzer,M.-L.2001. Schule in Bewegung, drinnen und draußen: Schulhofumgestaltung gehört dazu. <http://www.spiellandschaft-bremen.de/Frau%20Melzer-SchülerInnen-Partizipation.pdf> (alıntının yapıldığı tarih: 02.04.2010).

- Natus, E.-M. 2008. Bewegungslust statt Schulhoffrust–Förderung von körperlicher Aktivität im Schulalltag von heranwachsenden Entwicklung eines Konzepts zur Gestaltung eines aktiven Schulhofs am Beispiel des Städtischen Gymnasiums Bad Driburg. <http://www.studienseminar-paderborn.de/gy/downloads/natusbewegungslustkonzeptaktiveschulhofgestalt.pdf> (alıntının yapıldığı tarih: 02.04.2010).
- Niemeyer-Lüllwitz, A. 2010. Naturkindergärten in Nordrhein-Westfalen. <http://www.naturgarten.org/presse/naturerlebnisraeume/naturkindergaerten> (alıntının yapıldığı tarih: 23.03.2010).
- Özdemir, A. and Yılmaz, O. 2008. Assessment of outdoor school environments and physical activity in Ankara's primary schools, Journal of Environmental Psychology, sayı 28, ss. 287-300.
- Özdemir, A. 2010. Pedagojik ve ekolojik yaklaşım ile düzenlenmiş çocuk mekanlarında avrupa deneyimi, 2008-1-TR1-LEO03-04034 nolu LdV Projesi. Bartın Üniversitesi Yayın No: 2, Bartın Meslek Yüksekokulu Yayın No: 1, ISBN: 978-605-60882-1-6. Bartın.
- Scharf, F., Donskoi, K., Endres, S. 2008. Beteiligungsprojekt zur Schulhofumgestaltung an der Grundschule Wolfsanger/Hasenhecke, http://www.roteruebe.de/betmob/6_partizipation/Bericht_Schulhof.pdf (alıntının yapıldığı tarih: 02.04.2010).
- Schemm, E.-M. and Streicher, H. 2006. Gliederung zum Thema Nr. 2 Frühjahr, http://www.examensunterlagen.de/27_Bewegte_GrundschuleSportpaed06.doc (alıntının yapıldığı tarih: 25.09.2010)
- Tai, L., Taylor Haque, M., K.McLellan, G., Knight E.J. 2006. Designing outdoor environments for children, landscaping schoolyards, gardens and playgrounds. ISBN: 0-07-145935-9, ss. 8-14.
- Yılmaz, H. 1995. Erzurum kenti okul bahçelerinin peyzaj mimarlığı ilkeleri yönünden incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi dergisi, S. 26 (4), ss. 537-547.
- Zask, A., van Beurden, E., Barnett, L., Brooks, L.O. and Dietrich, U.C. 2001. Active school playgrounds-myth or reality? Results of the move it groove it Project. Preventive Medicine, S.33 (5), ss. 402-408.